

Štefka Batinić

Hrvatski školski muzej, Zagreb

UDK 069.5:[371.1:35.077.6](497.5)
(091)

35.077.6:371.1](497.5)(091)

Primljeno: 22. 2. 2021.

Prihvaćeno: 5. 3. 2021.

Stručni članak

ZBIRKA PROPISA I SLUŽBENIH PUBLIKACIJA U ODGOJU I OBRAZOVANJU HRVATSKOGA ŠKOLSKOG MUZEJA

Sažetak

Zbirka propisa i službenih publikacija u odgoju i obrazovanju nastala je izlučivanjem građe iz knjižničnoga fonda i fonda Arhivske zbirke. Osnivanje ove zbirke rezultat je potrebe stvaranja baštinske zbirke povijesnoga legislativnog okvira hrvatskoga školstva – i u svrhu stručnoga rada u Hrvatskom školskom muzeju i radi pružanja informacija istraživačima povijesti školstva. Građa je u vremenskom rasponu od 18. do 21. stoljeća. Zbirka obuhvaća oko 900 jedinica građe – školskih zakona, naredbi, propisa i uputa nadležnih upravnih tijela, zatim nastavne planove i programe te disciplinarne propise za osnovne i srednje škole, statute i pravila rada prosvjetnih ustanova i društava. Građa je nabavljena ponajprije darovima pojedinaca i institucija te manjim dijelom otkupom ili kupnjom. Zbirka se trajno izgrađuje i dopunjava.

Ključne riječi: *Hrvatski školski muzej (Zagreb)*

*Zbirka propisa i službenih publikacija u odgoju i obrazovanju,
školski propisi, muzejske zbirke*

1. Uvod

Zbirka propisa i službenih publikacija oblikovala se tijekom nekoliko desetljeća izdvajanjem građe iz Arhivske zbirke i knjižničnoga fonda, a Izmjenama i dopunama Statuta Hrvatskoga školskog muzeja (2011.) uvrštena je u muzejske zbirke. Danas obuhvaća 899 jedinica građe i pruža sustavan legislativni okvir hrvatskoga školstva od 18. do 21. stoljeća. Uz školske zakone obuhvaća naredbe, propise i upute nadležnih

Opći školski red za njemačke normalne, glavne i trivijalne škole u svim c. k. nasljednim zemljama. Beč, 1774. (HŠM K2 1644)

Opći školski i obrazovni sustav za Ugarsko Kraljevstvo i njemu pridružene zemlje. Beč, 1777. (HŠM K1 2918)

upravnih tijela, nastavne planove i programe te disciplinarne propise za osnovne i srednje škole, statute i pravila rada prosvjetnih ustanova i društava. Najviše se jedinica odnosi na hrvatsko školstvo, a Zbirka obuhvaća i publikacije na njemačkom, češkom, ruskom, srpskom, francuskom i latinskom jeziku. Sve jedinice građe upisane su u jedinstvenu inventarnu knjigu Hrvatskoga školskog muzeja i obrađene u računalnom programu K++, pri čemu je svaka jedinica dokumentirana jednom ili dvjema fotografijama – prednjih korica i/ili naslovne stranice. Fotodokumentacija Zbirke ima ukupno 1468 fotografija. Građa je zaštićena i

smještena prema pravilima struke. Godine 2018. provedena je revizija Zbirke.

Zbirka propisa i službenih publikacija u odgoju i obrazovanju vrijedan je informacijski potencijal za istraživanje razvoja hrvatskoga školskog sustava, odgoja i obrazovanja u školi, razvoja pojedinih školskih predmeta te stručnoga i staleškoga djelovanja učitelja i profesora. Riječ je o fondu koji se kontinuirano izgrađuje i dopunjava.

2. Školska legislativa u Zbirci propisa i službenih publikacija

Počeci sustavnoga reguliranja državnoga javnog školstva u Habsburškoj Monarhiji sežu u drugu polovinu 18. stoljeća. Prosvjetiteljske školske reforme temeljile su se na dva zakonodavna dokumenta koji su ujedno i najstarije publikacije u Zbirci propisa. Prvi je *Opći školski red za njemačke normalne, glavne i trivijalne škole* (*Die Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen*), kojim je regulirano jedinstveno državno primarno obrazovanje i obrazovanje učitelja u nasljednim zemljama Monarhije, a od hrvatskih zemalja primjenjivao se na području Vojne krajine.¹ Na njegovoj je osnovi 1777. za ugarske zemlje donesen *Sustav obrazovanja i cjelokupnog školstva za Ugarsko Kraljevstvo i njemu pridružene zemlje* (*Ratio educationis totiusque rei literariae per Regnum Hungariae et provincias eidem adnexas*), koji je u svim bitnim pitanjima slijedio smjernice obrazovne politike bečkoga dvora. Njegova prerađena verzija objavljena je 1806. godine, kada je objavljena i nova zbirka

1 U *Analima za povijest odgoja* 9 (2010), str. 5–47 objavljen je članak Ivane Horbec i Vlaste Švogger “Školstvo kao politicum: Opći školski red iz 1774.” te hrvatski prijevod *Općega školskog reda*.

propisa pod nazivom *Politički ustroj njemačkih škola (Politische Verfassung der deutschen Schulen)*, koja je do 1869. bila na snazi u austrijskim i češkim zemljama te na područjima Vojne krajine, Austrijskoga primorja i Dalmacije.

Osnova za novi ustroj školstva u Ugarskoj bila je naredba *Sustav početnih škola u Ugarskoj (Systema scholarum elementarium)* iz 1845. godine. Pisana je latinskim jezikom, a njezin je prijevod objavljen u 3. svesku *Cuvajeve Građe za povijest školstva* (Cuvaj, 1910, sv. III, 133-146). Njezina djelomična primjena u Hrvatskoj i Slavoniji počela je 1848. godine. Za vrijeme neoapsolutizma stavljena je izvan snage, a ponovno je u uporabi od 1861. do stupanja na snagu prvoga hrvatskoga školskog zakona 1874. godine (Horbec i sur., 2017).²

Reforma gimnazija u Habsburškoj Monarhiji regulirana je *Nacrtom ustroja gimnazija i realnih škola u Austriji (Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich)* iz 1849. godine. Njime je uspostavljena osmogodišnja gimnazija (podijeljena na četverogodišnju nižu i višu gimnaziju) i uveden niz promjena i novina, primjerice sustav predmetnih nastavnika, institucija razrednika, polaganje ispita zrelosti, vođenje pedagoške dokumentacije.³

U Zbirci se čuva i niz zakonskih prijedloga uređenja školstva koji, iako nisu bili u praktičnoj primjeni, imaju važnu ulogu za razumijevanje procesa razvoja hrvatskoga školstva. Jedan od njih je *Osnova temeljnih pravilah javnoga obučavanja za Hèrvatsku i Slavoniu* iz 1849. godine. Osnova je izvorno pisana hrvatskim jezikom i prvi je pokušaj samostalnoga, cjelovitoga i svjetovnoga hrvatskoga školskog zakonodavstva (Petris-Martinčić, 1992). Tu su zatim i zakonski prijedlozi koji su upućeni Hrvatskom saboru, ali nisu potvrđeni – *Školski sustav za narodne početne učione i učiteljišta u trojednoj kraljevini Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji* (1861.) i *Ustav pučke škole u Trojednoj kraljevini* (1865.).

Prvi školski zakon donesen u Hrvatskom saboru – *Zakon od 14. listopada 1874. ob ustroju pučkih školah i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj*

Opći školski i obrazovni sustav za Ugarsko Kraljevstvo i njemu pridružene zemlje. Budim, 1806. (HŠM K1 2855)

2 U e-knjizi *Od protomodernizacije do modernizacije školstva u Hrvatskoj. Zakonodavni okvir*, koju su priredile Ivana Horbec, Maja Matasović i Vlasta Švoger, daje se pregled zakonodavnoga okvira stvaranja modernoga školstva u Hrvatskoj u 18. i 19. stoljeću s prijevodima relevantnih austrougarskih te prijepisima hrvatskih školskih zakona i propisa. Dostupno na: <http://histedu.isp.hr/histedu/wp-content/uploads/2015/07/Institut-MODERNIZACIJA-SKOLSTVA.pdf>.

3 Prvi dio *Nacrta ustroja gimnazija i realnih škola u Austriji* – Plan za gimnazije – objavljen je u *Analima za povijest odgoja* 10 (2011), str. 119-182 u prijevodu Vlaste Švoger, koja je zajedno s Ivanom Horbec u istome broju (str. 7-15) objavila i članak "Početak modernoga srednjeg školstva u Habsburškoj Monarhiji: Nastavni plan za gimnazije (1849.)."

Službeno izdanje prvoga hrvatskog školskog zakona, tzv. Mažuranićeva zakona. Zagreb, 1874. (HŠM 37465)

Zakonima o srednjim i učiteljskim školama regulirano je srednje školstvo u Kraljevini Jugoslaviji. Beograd, 1930. (HŠM 36956)

Nastavni plan i program za petogodišnje učiteljske škole. Zagreb, 1952. (HŠM 38005)

i Slavoniji – zastupljen je u Zbirci u više primjeraka i izdanja. Zakon je regulirao osnovno školstvo i obrazovanje učitelja i označio početak snažnijega procesa sekularizacije, demokratizacije i modernizacije hrvatskoga školstva. Propisao je jedinstvenu, obaveznu opću pučku školu za svu djecu, sankcije za sve koji priječe polazak djece u školu, stručni nadzor nad školama, bolje učiteljsko obrazovanje i izjednačavanje plaća učiteljica i učitelja. Naknadnim uredbama propisani su školski i nastavni red, ustrojni statut za preparandije, uprava pučkih škola, nastavni plan i program te propisi o namještanju učiteljskoga osoblja, polaska škole, o ispitima za učiteljsku službu u građanskim školama i opetovničkoj nastavi.⁴

Dalmatinsko školstvo tijekom druge polovine 19. stoljeća regulirano je propisima i naredbama na temelju austrijskoga školskog zakona (*Reichsvolksschulgesetz*) iz 1869., koji je zajedno s ugarskim školskim zakonom iz 1868. bio podlogom za spomenuti *Mažuranićev zakon* iz 1874. godine. Pregled propisa dalmatinskoga školstva obuhvaćen je u publikacijama *Najvažniji zakoni o pučkim učionicama sa nastavnim osnovama za kraljevinu Dalmaciju* (1897.) te *Zakoni i propisi za opće pučke i za građanske škole u Dalmaciji* (1913.).

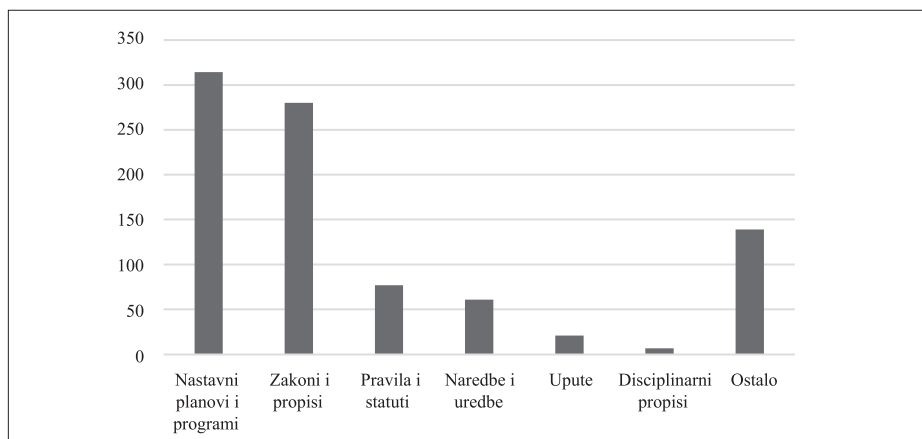
U nekoliko primjeraka i izdanja u Zbirci se čuva i *Zakon od 31. listopada 1888. ob uređenju pučke nastave i obrazovanja pučkih učitelja u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*, koji je nastao uslijed promjene teritorijalno-upravne strukture nakon sjedinjenja Vojne krajine s Hrvatskom i Slavonijom 1881. godine. Taj je zakon ostao na snazi do 1918., a neke njegove odredbe i dulje, do donošenja školskoga zakona u novoj državnoj zajednici – Zakona o narodnim školama u Kraljevini Jugoslaviji (1929.).

⁴ Prijepis Zakona s popratnim tekstom Sonje Gaćina Škalamera objavljen je *Analiza za povijest odgoja* 13 (2014), str. 99-133 pod naslovom "Zakon o pučkim školama i preparandijama u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji iz 1874. godine: sto četrdeseta obljetnica hrvatskoga zakona o obveznom obrazovanju".

Odjel za bogoštovlje Kraljevske zemaljske vlade od 1883. sve propise i naredbe objavljuje u svojem *Službenom glasniku*, koji izlazi do 1924. godine. Hrvatski školski muzej čuva kompletan niz, no on je zadržan u knjižničnom fondu, kao i službena glasila kasnijih ministarstava prosvjete. Promjene u školstvu preko školskih zakona i propisa koji se čuvaju u Zbirci mogu se pratiti i za razdoblje druge polovine 20. stoljeća.

Više od polovine jedinica građe odnosi se na nastavne planove i programe te zakone i propise, a zatim slijede pravila i statuti, naredbe i uredbe te upute i disciplinarni propisi (usp. grafikon 1).

Grafikon 1. Struktura Zbirke propisa prema vrstama dokumenata

3. Zaključak

Zbirka propisa i službenih publikacija u odgoju i obrazovanju Hrvatskoga školskog muzeja pruža uvid u legislativnu kronologiju hrvatskoga školstva te nastavne planove i programe u osnovnim i srednjim školama od 70-ih godina 18. stoljeća do danas. Intenzivniji proces razvoja državnoga javnog školstva u hrvatskim zemljama počinje 70-ih godina 19. stoljeća. Prosvjetna je politika u pravilu bila odraz općega političkog i povijesnoga konteksta. Osim u školskim zakonima taj se kontekst iščitava i u nastavnim planovima i programima pojedinih školskih predmeta. Stoga je građa Zbirke nezaobilazan izvor informacija za obrađivanje različitih tema iz povijesti hrvatskoga školstva. Iako obuhvaća relevantan korpus građe iz područja školskoga zakonodavstva, ona još uvijek, ni prostorno ni sadržajno, ne pruža kompletan uvid u ovu problematiku. Daljnja izgradnja fonda ima cilj popuniti postojeće praznine u fondu, kada je riječ o starijoj građi, te prikupljati novije i aktualne zakone i propise (konvencionalne i digitalne) kojima se regulira i uređuje sustav svih razina odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj. Konačno, cilj nam je digitalizirati dokumente školskoga zakonodavstva koji su tijekom povijesti imali prijelomnu ulogu u razvoju hrvatskoga školstva te ih učiniti dostupnim istraživačima.

LITERATURA

1. Cuvaj, A. (1910). *Građa za povijest školstva kraljevinâ Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*. Sv. III. Zagreb: Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu.
2. Gaćina Škalamera, S. (2014). Zakon o pučkim školama i preparandijama u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji iz 1874. godine: sto četrdeseta obljetnica hrvatskoga zakona o obveznom obrazovanju. *Anali za povijest odgoja*, 13, str. 99-133.
3. Horbec, I., Matasović, M. i Švoger, V. (2017). *Od protomodernizacije do modernizacije školstva u Hrvatskoj*, knj. I: *Zakonodavni okvir*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest. Dostupno na: <http://histedu.isp.hr/histedu/wp-content/uploads/2015/07/Institut-MODERNIZACIJA-SKOLSTVA.pdf> [1. 2. 2021.].
4. Horbec, I., Švoger, V. (2011). Početak modernoga srednjeg školstva u Habsburškoj Monarhiji: Nastavni plan za gimnazije (1849.). *Anali za povijest odgoja*, 10, str. 7-15.
5. Horbec, I., Švoger, V. (2010). Školstvo kao politicum: Opći školski red iz 1774. *Anali za povijest odgoja*, 9, str. 5-47.
6. Petris-Martinčić, R. (1992). Temeljni tekstovi iz hrvatskog zakonodavstva 19. stoljeća (I.). *Anali za povijest odgoja*, 1, str. 121-124.

Štefka Batinić, Zagreb

CROATIAN SCHOOL MUSEUM'S COLLECTION OF EDUCATIONAL REGULATIONS AND OFFICIAL PUBLICATIONS

Summary

This Collection of Educational Regulations and Official Publications is a result of extracting materials from the library holdings and the Archival Collection. The establishment of this collection reflected a need to create a heritage collection of the Croatian school system's legislative framework, both for the purposes of professional activities in the Croatian School Museum and to provide information to researchers of schooling history. The materials cover the period between the 18th century and the 21st century. The collection comprises around 900 units – school laws, orders, regulations and instructions issued by competent administrative authorities, curricula and syllabuses, disciplinary regulations for primary and secondary schools, as well as constitutions and operational rules of educational institutions and societies. Most of the materials were donated by individuals and institutions, whereas only a minor part was repurchased or purchased. The collection is developed and supplemented on an ongoing basis.

Key words: Croatian School Museum (Zagreb)
Collection of Educational Regulations and Official Publications,
school regulations, museum collections